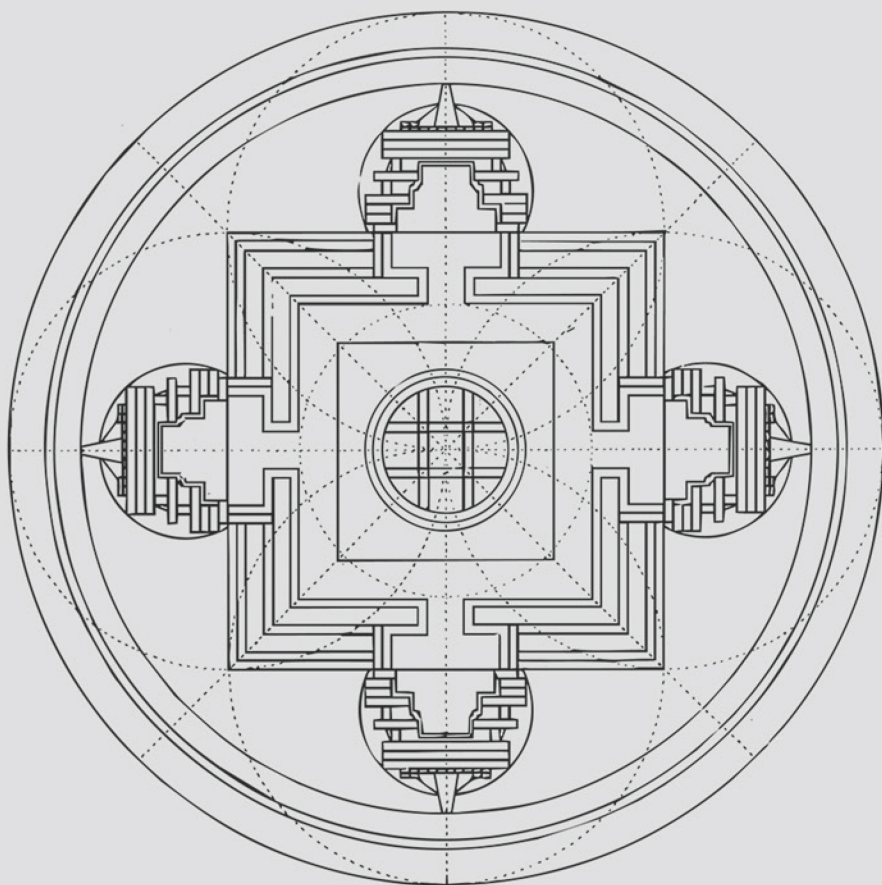

keréknyomok

2015/9. SZÁM ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

Tartalom

A szerkesztő megjegyzése	5	GIUSEPPE TUCCI A mandala, mint a reintegráció eszköze	91
VISSZAEMLEKEZÉSEK, TANULMÁNYOK, FORDÍTÁSOK		NARANCSIK GABRIELLA Jung mandalái és az Eranos köre	99
BETHLENFALVY GÉZA Horváth Z. Zoltán (1955–1996)	7	KELÉNYI BÉLA A Guhjaszamádzsza mandala méretarányai és megrajzolásának szakaszai	113
KICSI SÁNDOR ANDRÁS Horváth Zoltiról	13	GELLE ZSÓKA Jolmó mandala	133
VÉGH JÓZSEF Horváth Z. Zoltán műveinek jegyzéke	16	KRITIKÁK, RECENZÍÓK	
VÉGH JÓZSEF Hit és tudás: Képzeletbeli beszélgetés Horváth Z. Zoltánnal	22	Agnieszka Helman-Ważny: The Archaeology of Tibetan Books	145
SZABÓ KRISZTINA – TÓTH ZSUZSANNA A megszabadulás ékköve – részlet 2.	36	Michael Henss: The Cultural Monuments of Tibet, I–II.	147
VÉGH JÓZSEF Nágárdzsuna Baráti levele	49	SUMMARIES IN ENGLISH	149
KELÉNYI BÉLA Az elmandalásított világ	78	E SZÁMUNK SZERZŐI	

SZABÓ KRISZTINA – TÓTH ZSUZSANNA

A megszabadulás ékköve – részlet 2.

Jelen cikk Gampópa (t. *sGam po pa*) *A megszabadulás ékköve* (t. *Thar rgyan*) című munkájából közli a 4. fejezetet, *Az összetett dolgok mulandóságáról szóló tanítást*. A fejezet az összetett dolgokra jellemző három jegy – az éntelenség, a szenvedés és a mulandóság – közül az utolsót tárgyalja; a megértést egyszerű hasonlatok, a tanítás meditáció segítségével történő tényleges elsajátítását pedig meditációs instrukciók segítik.

A fejezet közreadásával Horváth Z. Zoltánra emlékezünk: részleteket idézünk megjelent fordításából, valamint ugyanezen szöveg kiadatlan, kéziratossá változatából is.

Gampópa (t. *sGam po pa*) *A megszabadulás ékköve* (t. *Thar rgyan*), teljes címén *A nemes tan kívánságot teljesítő drágaköve: a megszabadulás ékköve* (t. *Dam chos yid bzhin nor bu thar pa rin po che'i rgyan*) című, 1125-ben keletkezett klasszikus tibeti nyelvű munkája – melyből két fejezetet már közöltünk e folyóirat 2008/ téli számában – a buddhaságig vezető utat mutatja be az első lépésektől kezdve a megvilágosodásig, gyakorlati megközelítésben tárgyalva és a buddhizmus szent szövegeiből vett idézetekkel alátámasztva.

A tibeti szövegnek három kiadott angol fordítása elérhető: Herbert V. Guenther, Ken és Katia Holmes, valamint Khenpo Konchog Gyaltsen Rinpoche munkája.¹ Teljes magyar fordítás még nem készült; két fejezet Horváth Z. Zoltán fordításában jelent meg az MTA Orientalisztikai Munkaközösség *Történelem és Kultúra* sorozatában.² A cikk megírása során a Horváth Z. Zoltán hagyatékában levő kéziratossá fordítást is áttekintettük, mely A Tan Kapuja Buddhista Főiskola sakkönyvtárába került.

Horváth Z. Zoltánra az egyik olyan fejezet fordításának közreadásával emlékezünk, amelyet ő maga is lefordított. Célunk az, hogy fordításunk mellett a lábjegyzetek segítségével párhuzamosan nyomon követhetők legyenek elgondolásai, megoldásai. Azt is a lábjegyzetben jelezzük, ha a főbb buddhista terminusokra más magyar megfelelőt használt, valamint közöljük a verses idézetek fordítását is a megjelent cikkből és (ha jelentősen eltérő megoldást tartalmaz) a kéziratból. Reméljük, hogy az olvasó – amellet, hogy tágabb perspektívában, több fordító munkájából kiindulva tanulmányozhatja a szöveget, valamint a több lehetséges fordításnak köszönhetően pontosabban átláthatja a terminusok jelentését – betekintést nyerhet abba, hogy Horváth Z. Zoltán hogyan dolgozott.

Horváth fordításainak egyik legfeltűnőbb jellemzője, hogy a tibeti szöveget autentikus magyar szöveggé, a magyar nyelv szerves részévé kívánja tenni. Lehetőség szerint kerüli a tibeti és szanszkrit szavak használatát, és – hűen a klasszikus tibeti fordítói hagyományhoz, amely nem a szanszkrit szavak transliterált változataival dolgozott, hanem értelmezte és tibetire fordította a terminusokat – a szakszavakat is magyarra fordítja. Így lesz a *srávákából*

¹ GUENTHER 1986; HOLMES 1994; KONCHOG 1998.

² HORVÁTH 1992.

„hallgató”, a *dhjānā*ból „elrévülés”, a *pratjékabuddhā*ból „magános”, és gyönyörű költői megoldással (szójátékkal és neologizmus használatával) a *vadzsrā*ból „égkő”.³ Horváth Z. Zoltán abban is hú marad a tibeti szövegek hagyományához, hogy a szentiratokból idézett verses részleteket 8–12 szótagos időmértékes versben adja vissza, ami – amellet, hogy előbbé teszi a fordított szöveget – a memorizálást is segíti. A kéziratban jól látszik, ahogy a nyersfordított verses részeket újra meg újra átírta, míg létre nem jöttek a végleges versszakok, amelyek valóban annyira természetesek, hogy akár magyarul is születhettek volna.

4. fejezet

Az összetett dolgok mulandóságáról szóló tanítás

Miért van az, hogy megvan benned az ok (a buddha-természet⁴), a kezdetlen számszárában végre-valahára birtokodba került az alap (az értékes emberi test), találkoztál a feltétellel (az erényes baráttal⁵) is, és mégsem érted el a buddhaságot? Milyen hibát követtél el? A négy akadály az, ami mindannyiunknak útjába áll. Mi ez a négy? (1) Kötődünk a jelen életörülményeinkhez, valamint (2) a létezés⁶ és (3) a nirvána⁷ örömeihez, és (4) nem ismerjük a módszert, amivel elérhetnénk a buddhaságot.

Hogyan lehet eltávolítani e négy akadályt? Úgy, hogy meghallgatod és követed az erényes barát útmutatásait. Mik ezek? Röviden: (1) a mulandóság, (2) a számszára hátulütői, a tettek és következményeik,⁸ (3) a szerető kedvesség⁹ és az együttérzés¹⁰ fölötti meditáció, valamint (4) a bódhicitta¹¹ felébresztése. E négy pontban foglalhatjuk össze az útmutatásokat.

A mulandóság fölötti meditáció a jelen életkörülményeidhez való kötődés ellenszere, a számszára hátulütőin való meditáció a létezés örömeihez való ragaszkodás ellen hat, a szerető kedvesség és együttérzés fölötti meditációval pedig a nirvána örömeihez való kötődést szüntetheted meg. A legkiválóbb megvilágosodás bódhicittájának felébresztéséről szóló tanítás pedig annak az ellenszere, hogy nem ismered a buddhaság megvalósításának módszerét.

A menedékvételtől¹² kezdve a kétféle éntelenség¹³ fölötti meditáción és az öt ösvényen¹⁴ át

³ t. *nyan thos* sz. *śrāvaka*; t. *bsam gtan* sz. *dhjāna*; t. *rang sangs rgyas*, sz. *pratjékabuddha*; t. *rdo rje*, sz. *vajra*.

⁴ t. *sangs rgyas kyi snying po*, sz. *tathāgatagarbha*.

⁵ t. *gshes gnyen*, sz. *kalyāṇamitra*, vagyis a mester.

⁶ t. *srid pa*, vagyis a számszárabeli létezés.

⁷ t. *zhi ba*, sz. *nirvāṇa*; szó szerinti fordításban: „nyugalom”, „elnyugvás”.

⁸ t. *las 'bras*, sz. *karma*, vagyis a karma (a tettek és közvetlen következményeik) törvénye.

⁹ t. *byams*, sz. *maitrī*.

¹⁰ t. *snying rje*, sz. *karuṇā*.

¹¹ t. *byang chub sems*, sz. *bodhicitta*.

¹² t. *skyabs 'gro*, sz. *śāraṇa gamana*.

¹³ t. *bḍag med rnam gnyis*, sz. *nairātmya* : (1) a személy éntelensége (t. *gang zag gi bḍag med*, sz. *puruṣa nairātmya*) és (2) a jelenségek éntelensége (t. *chos kyi bḍag med*, sz. *dharmā nairātmya*).

¹⁴ t. *lam nga*: (1) a felhalmozás ösvénye (t. *tshogs lam*, sz. *saṃbhāra mārga*), (2) az előkészület ösvénye (t. *sbyor lam*, sz. *prayoga mārga*), (3) a látás ösvénye (t. *mithong lam*, sz. *darśana mārga*), (4) a meditáció ösvénye (t. *sgom lam*, sz. *bhāvanā mārga*), (5) tovább nem tanulás ösvénye (t. *mi slob lam*, sz. *aśaikṣa mārga*).

a tíz szintig¹⁵ a tanítások a bódhicitta felébresztéséhez tartoznak. Egyes tanok a bódhicitta felébresztésének alapjait, mások annak tárgyait, megint mások a tulajdonságait, valamint a felébresztésének gyakorlatát részletezik. Vannak, amelyek a hasznát vagy az eredményét taglalják, de elmondhatjuk, hogy nincs olyan mahájána tanítás, amely ne a bódhicitta felébresztéséről szólna. Ezek mindegyike az erényes baráttól származik, és rajta áll. A *Gandavojūha szútra*¹⁶ szerint:

„Az erényes barát minden erényes tanítás forrása.”

„A mindentudás¹⁷ az erényes barát útmutatásain alapszik.”¹⁸

Következzék most a jelen életkörülményeidhez¹⁹ való kötődés ellenszeréről – a mulandóság feletti meditációról – szóló magyarázat.

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy minden, ami összetett²⁰: mulandó. Ahogy Buddha maga mondta:

„Szerzetesek! Minden, ami összetett, mulandó.”

Mennyiben mulandó? Minden, ami összeállt, szét is hullik, amit felraknak, végül lehullik, a találkozás vége az elválás, az élet vége pedig a halál. Ahogy az *Udānavarga*²¹ mondja:

„Ami összeállt, végül széthullik,
amit felraknak, végül leesik,
a találkozás vége elválás,
az élet vége a halál.”²²

Hogyan kell ezen meditálni? E kérdésre az alábbi pontokba szedve válaszolunk:

„Az osztályok,
a meditáció módszere és haszna.
E háromban foglalható össze
a mulandóság fölötti meditáció.”

1. OSZTÁLYAI

(1) Az „edény”, vagyis a fizikai világ mulandósága, (2) a benne lévő „nedv”, vagyis az érző lények mulandósága.

E két osztály is további részekre osztható: A fizikai világ mulandósága lehet (1) durva és (2) finom, míg az érző lények mulandósága a (1) mások és (2) saját magunk mulandóságát foglalja magában.

¹⁵ t. sa bcu (t. *daśabhiṃmayāḥ*): (1) örömteli (t. *rab tu dga' ba'*, sz. *pramuditā*), (2) folttalan (t. *dri ma med pa*, sz. *vimalā*), (3) ragyogó (t. *'od byed pa*, sz. *prabhākārī*), (4) sugárzó (t. *'od 'phro ba*, sz. *arciṣmatī*), (5) nehezen legyőzhető (t. *sbyangs dka' ba*, sz. *sudurjatā*), (6) közelítő (t. *ngon du phyogs pa*, sz. *abhiṃmukhī*), (7) messzire jutott (t. *rang du song ba*, sz. *dūrangama*), (8) rendíthetetlen (t. *mi g-yo ba*, sz. *acalā*), (9) jóeszű (t. *legs pa'i blo gros*, sz. *sādhumatī*), (10) a Dharma felhője (t. *chos kyi sprin pa*, sz. *dharmameghā*).

¹⁶ t. *'Phags pa sdong po bkod pa'i mdo*, sz. *Gaṇḍavyūha sūtra*.

¹⁷ t. *thams cad mekhyen pa*, sz. *sarvajñā*.

¹⁸ Más tibeti szövegváltozatokban és a Holmes-féle angol fordításban itt kezdődik a 4. fejezet. Horváth Z. Zoltán fordításában is itt kezdődik a mulandóságról szóló fejezet.

¹⁹ t. *'di'i spyod yul la chags pa*, Horváth Z. Zoltán fordításában: „az adott életvilág” (HORVÁTH 1992, 69.).

²⁰ t. *'dus byas*, sz. *saṃskṛta*.

²¹ t. *Ched du brjod pa'i tshoms*, sz. *Udānavarga*; rövidítése: UV, UV: I. 20.

²² Horváth Z. Zoltán fordításában: „Szétesik az összeálló, / A létrejövő elenyész, / Találkozás vége válás, / Ami csak él, meghal végül.” (HORVÁTH 1992, 69.). (A kéziratban: „Összeáll végül szétesik, / Mi létrejön, végül elenyész, / Találkozás vége szétválás, / Ami csak él, meghal végül.”)

2. A MEDITÁCIÓ MÓDSZERE

2.1. A fizikai világ mulandósága

2.1.1. A fizikai világ durva mulandósága

Ezen úgy meditálhatsz, hogy e világ mulandósága fölött szemlélődsz: azon, hogy az alsó szélmandalától²³ az elmélyedés felső négy szintjéig²⁴ nincs semmi, ami állandó lenne vagy ami tartós öntermészettel²⁵ bírna. Hiszen az elmélyedés első szintjéig bezárólag a tűz, a másodikig bezárólag a víz, a harmadikig bezárólag a szél pusztít.²⁶ Amikor a tűz pusztít, hamu sem marad: mintha csak vaj olvadna el. Amikor a víz mos el mindent, még üledék sem marad utána: mintha só oldódna fel a vízben. Amikor a szél dühöng, semmi sem marad: úgy szór szét mindent, mint homokot. Az *Abhidharmakósában* ez áll:²⁷

„Hétszer tűz és egyszer víz,
majd hétszer mindez újra.
Aztán támad fel a szél.”²⁸

A tűz, a víz és a szél nem képes elpusztítani a negyedik elmélyedés szintjét²⁹: az magától szűnik meg, amikor a benne élő érző lények meghalnak.³⁰

„A mulandóság égi palotája³¹
a lényekkel együtt keletkezik és szűnik meg.”³²

E világot a tűz pusztítja el. A *Dpal sbyin gyis zhus pa* a következőket mondja:

„A világkorszak végén
e világ tér-természetű térré válik.³³
A hegyek elpusztulnak, elégnek.”³⁴

²³ t. *rlung gi dkyil 'khor*, Horváth Z. Zoltán fordításában: „szélkör”. A tibeti buddhista kozmológia szerint a világ mandalákon (korongokon) nyugszik: az úrön áll egy szélkorong, amely egy vízkorongot tart. Ernek tetején található az úgynevezett aranyföld-korong, amelyen a világhegy, a hegyláncok, a tengerek és a szigetek helyezkednek el.

²⁴ t. *bsam gtan bzhi'i gnas*, Horváth Z. Zoltán fordításában: „az elrévülés fölso négy földje”. Az elmélyedés (*dhjána*) négy szintje, illetve azok szimbolikus fizikai megnyilvánulása a buddhista világképben.

²⁵ t. *rang bzhiin*, sz. *svabhāva*, Horváth Z. Zoltán fordításában: „megszilárdult”. A jelenségek állandó, változatlan magja vagy lényege, amely a buddhizmus szerint – tekintve, hogy minden csak az ok-okozati összefüggésrendszer része, és önmagában nincs – nem létezik.

²⁶ E világkép szerint a pusztulás világkorszaka során a lények már nem születnek újra az adott világban. Az üres fizikai világ ekkor elpusztul: a tűz elpusztítja az első *dhjána* szintet, és mindazt, ami alatta van; a víz a második *dhjána* szintet, és mindazt, ami alatta van; a szél a harmadik *dhjána* szintet, és mindazt, ami alatta van. A negyedik már egyáltalán nem fizikai természetű, így az elemek nem tudják elpusztítani, de mivel már nem születnek benne újra a lények, megszűnik létezni.

²⁷ t. *Chos mgon pa mdzod*, sz. *Abhidharmakośa*, ABK: III. 10.

²⁸ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Hétszer jó tűz, míg egyszer víz, / És a víz is hétszer árad, / (A tűz tehát hétszer hétszer) / Mikor a szél fölkel s pusztít.” (HORVÁTH 1992, 70.) (a kéziratban: „Hétszer jó tűz, majd egyszer víz, / És a víz is hétszer árad, / Mikor a szél fölkel, / s pusztít.”)

²⁹ Horváth Z. Zoltán fordításában: „az elrévülés negyedik körzetét” (HORVÁTH 1992, 70.)

³⁰ Horváth Z. Zoltán fordításában: „az itt élő lények létváltó halála miatt vagy maga-magától pusztul el” (HORVÁTH 1992, 70.)

³¹ t. *gzhal med khang*.

³² Horváth Z. Zoltán fordításában: „A mulandó tág honai / Lakóikkal lesznek s múlnak.” (HORVÁTH 1992, 70.)

³³ t. *nam mkha'i rang bzhiin nam mkhar gyur ba*, Horváth Z. Zoltán fordításában: „Térré válik – lényegéből fakadóan” (HORVÁTH 1992, 70.)

³⁴ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Egy kalpa elmúltával ez a világ / Térré válik lényegéből fakadóan. / Még a roppant hegységek is elhamvadnak.” (HORVÁTH 1992, 70.)

2.1.2. A fizikai világ finom mulandósága

A finom mulandósághoz tartozik (1) az évszakok váltakozása, (2) a nap és a hold felkelte s lenyugvása, valamint (3) a pillanat mulandósága.

2.1.2.1. Az évszakok váltakozása

Amikor eljön a tavasz, e világ földje porhanyóssá válik, színe vörös lesz; kirtügyeznek a fák és zsendülni kezd a fű – de ez nem tart örökké. Ha beköszönt a nyár, a föld nedves lesz, minden kizöldül, a füvek szárba szökkennek, a fák levelet bontanak – de ez is elmúlik egyszer. Ősszel a föld megsárgul, megkeményedik, a gyümölcsök beérnek – de ez sem tart örökké. Télen a föld szürke lesz, megfagy, a növények pedig kiszáradnak, szétmállanak – de ez is elmúlik egyszer.

2.1.2.2. A nap és a hold felkeltének és lenyugvásának mulandósága

Amikor a nap felkel, a világban kivilágosodik, az éjszaka leszálltával bealkonyul. Ez mind a mulandóság jele.

2.1.2.3. A pillanat mulandósága

A külvilág, amely egy pillanattal ezelőtt még itt volt, a következőben már nincs sehol. Olyan, mintha ugyanaz lenne, de csak egy hasonló világ jön létre a helyén; ezt leginkább a mélybe zúduló vízeséshez lehetne hasonlítani.

2.2. A lények mulandósága

2.2.1. Mások mulandósága

A három létbirodalom³⁵ összes élőlénye mulandó. A *Lalitavisztara* szútra³⁶ ezt mondja:

„A három lét tűnik-múlik: nem több, mint égen a felhők.”³⁷

2.2.2. Saját magunk mulandósága

Mi sem maradhatunk itt, távoznunk kell nekünk is. (1) Vizsgáld meg saját tudatfolyamodat és (2) alkalmazd másokra.

2.2.2.1. Saját tudatod vizsgálata

Hogyan gyakorold az elsőt? Meditálj (1) a halálon, (2) a halál jelein, (3) azon, hogy az élet elmúlik és (4) az elváláson.

2.2.2.1.1. A halálon való meditáció egyik módszere

Gondolj arra, hogy nem időzöl sokáig e világon, előbb-utóbb úgyis továbbmész.

³⁵ t. *kham*s *gsum*, sz. *tridhātu*. A számszára három nagy birodalma: (1) vágybirodalom (t. *'dod kham*s, sz. *kāmadhātu*), (2) formabirodalom (t. *gzugs kham*s, sz. *rūpadhātu*), (3) formánélküli birodalom (t. *gzugs med khang*, sz. *arūpadhātu*).

³⁶ t. *'phags pa rgya che rol pa*.

³⁷ Horváth Z. Zoltán fordításában: „A létmód múlandó, mint az őszi felhő.” (HORVÁTH 1992, 71.)

2.2.2.1.2. Meditáció a halál jelein

Gondolj arra, hogy ez az életed véget ér, lélegzésed megszakad, testedből elszáll az élet, tudatod máshová vándorol.

2.2.2.1.3. Meditáció az élet elmúlásán

Gondolj arra, hogy az előző évtől mostanáig egy év telt el: ennyivel az életed is rövidebb lett. Az előző hónaptól mostanáig egy hónap telt el: ennyivel az életed is rövidebb lett. Tegnaptól máig egy nap telt el: ennyivel lett az életed is rövidebb. Az előzőtől a jelen pillanatig is eltelt egy pillanat: ennyivel az életed is rövidebb lett. A *Bódhiszattvacsarjávatárában*³⁸ ez áll:

*„Nap és éj jön egyre-másra,
életem fogy, nem gyarapszik,
miért is ne halnék meg?”³⁹*

2.2.2.1.4. Meditáció az elváláson

Gondolj arra, hogy minden, amid most van – rokonaid, vagyondod, tested és mindaz, ami kedves számodra – nem marad veled örökre, hamarosan meg kell válnod tőlük. A *Bódhiszattvacsarjávatára* azt mondja:⁴⁰

*„Most jöttem csak rá,
hogy mindent el kell hagynom.”⁴¹*

2.2.2.1.1.2. A halálon való meditáció egy másik módszere

A halálon még kilencféle módon meditálhatunk, s ezt három csoportra oszthatjuk: gondolj arra, (1) hogy biztosan meghalsz, (2) hogy a halál időpontja bizonytalan, és hogy (3) senki sem kísér el, amikor menned kell.

2.2.2.1.1.2.1. Gondolj arra, hogy biztosan meghalsz

Három érvet hozhatunk fel annak bizonyítására, hogy biztosan meghalsz: (1) nem volt még olyan, hogy valaki megszületett, de ne halt volna meg; (2) a test összetett; és (3) az élet minden pillanattal csak rövidebb lesz.

2.2.2.1.1.2.1.1. Nem volt még olyan, hogy valaki megszületett, de ne halt volna meg

³⁸ t. sPyod 'jug, sz. *Bodhisattva-caryā-avatāra*, rövidítése: BCA. BCA: II. 40.

³⁹ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Éjjel-nappal szakadatlan / Az életünk egyre apad, / csökken csak, nem gyarapodhat, / miért ne halnék meg hát én is?” (HORVÁTH 1992, 71.)

⁴⁰ BCA: III. 35.

⁴¹ Horváth Z. Zoltán a kéziratban két verziót is ad: „Nem ismertem én azt föl, hogy / minden nélkül kell elmennem” és „Mindent elhagyva kell továbbállni, / én ezt nem ismertem föl.”

Ácsárja Asvagosza⁴² azt mondja:

„Láttál vagy hallottál olyanról,
ki földön vagy mennyben született,
de nem halt meg?
Ne legyenek kétségeid!”⁴³

A csodás átváltozásra képes és példátlan természetfeletti képességekkel rendelkező bölcsek⁴⁴ sem találnak menedékre a halál elől, ahol örökké élhetnének: mindannyian meghalnak. Miért is ne halnának meg az olyanok, mint te? Ahogy írva van:

„Olyan helyre, hol halál nincsen,
még azok sem menekülhetnek,
kik ötféle csodára képesek,
s felröppennek az égbe.”⁴⁵

Ha a nemes pratjékabuddhák⁴⁶, a srávakák⁴⁷ és az arhatok⁴⁸ is végül elhagyják testüket, akkor az olyanok, mint te, miért ne tennék? Az Udánavarga ezt mondja:⁴⁹

„Ha a pratjékabuddhák
és a srávakák is
elhagyják a testüket, akkor a közönséges ember miért ne tenné?”⁵⁰

Ha a teljesen tökéletes buddhák is elhagyják kis és nagy szépségjegyekkel ékes⁵¹, csodás, gyémánt-természetű testüket⁵², akkor te miért ne hagynád el a tiédet? Ácsárja Asvagosha a következőket írja:

„Ha a buddhák kisebb és
nagyobb szépségjegyekkel ékes
gyémánt-teste⁵³ is mulandó,
akkor az élőlények üres bélű banánfához⁵⁴ hasonló
teste már miért ne lenne az?”⁵⁵

⁴² t. *slob dpon rta dbyangs*.

⁴³ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Aki földön vagy a mennyben / Született s ne halt volna meg, / Olyat látni, vagy hallani / Kétlem, fogsz-e valaha is.” (HORVÁTH 1992, 72.)

⁴⁴ t. *drang srong rdzu' phrul can nigon shes dpag tu med pa dang ldan pa rnam*s, Horváth Z. Zoltán fordításában: „a varázsserejű, mérhetetlen érzékfeletti képességekkel rendelkező »egyes« bölcsek”.

⁴⁵ Horváth Zoltán fordításában: „Bölcsek az öt képességgel / Még egekben is kószáltak, / Ám oda el nem jutottak, / Ahol halál ne aratna.” (HORVÁTH 1992, 72.)

⁴⁶ Horváth Z. Zoltán fordításában: Magános (a kéziratban: Egyedül Győző).

⁴⁷ Horváth Z. Zoltán fordításában: Hallgató.

⁴⁸ t. *dgra bcom pa*, sz. *arhat*. Horváth Z. Zoltán fordításában: Ellenség-pusztító.

⁴⁹ UV: I. 23.

⁵⁰ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Ha egyszer a Magánosok / S a buddhák Hallgatói / Hátrahagyták a testüket, / A többiről mit mondhatnánk?”

⁵¹ t. *msthan dang dpe*: a buddhák testére jellemző szépségjegyek, például a kitiüremkedés a fejtetőn, a hosszú fülcimpa, a kellemes hang, stb.

⁵² t. *sprul pa'i sku*, sz. *nirmāṇakāya*.

⁵³ t. *rdzo rje'i sku*, sz. *vajrakāya*; Horváth Z. Zoltán fordításában: „égektermészetű test

⁵⁴ t. *chu shing snying po med*. A banánfának ún. áltörzse van, amely az elszáradt levelek nyeléből alakul ki, és belül üreges. A buddhizmusban gyakran használt hasonlat, azt szemlélteti, hogy az összetett jelenségeknek nincs valódi, változatlan lényege vagy magja – ha ezt keressük, és elemzés útján szétbontjuk a jelenségeket, akkor csak az ürességet (a függésben létezést) találjuk.

⁵⁵ Horváth Z. Zoltán fordítása: „Ha egyszer a buddhák teste, / Ez a jellel-jeggyel díszes / Égkőtest is elmúlandó; / Szóljunk-e a többiekéről, / Kiknek teste mint a banán?” (HORVÁTH 1992, 73.)

2.2.2.1.1.2.1.2. A test összetett

Mivel a test összetett, ezért biztos, hogy elpusztul. Hiszen minden, ami összetett: mulandó; minden, ami összetett, pusztulásra van ítélve.⁵⁶ Az *Udánavargában* ez áll:⁵⁷

„Ó jaj! Minden, ami összetett, mulandó: születés és halál jár vele.”⁵⁸

Ennélfogva nincs olyan test, amely ne lenne összetett. És mivel összetett, állandótlan. Tehát biztosan elpusztul.

2.2.2.1.1.2.1.3. Az élet minden pillanattal csak rövidebb lesz

Minden pillanattal közeledsz a halálodhoz. Ha nem lenne nyilvánvaló, gondolj arra, ahogy egy gyakorlott íjász kilövi a nyílat, ahogy lezúdul a víz a hegyoldalon vagy ahogy a halálraítéletet kísérik a vesztőhelyre. A te életed is ilyen gyorsan múlik el!

Ahogy egy nyíllövésben jártas ember kilötte nyíl úgy száguld a célja felé, hogy a levegőben egy pillanatra sem torpan meg, ugyanúgy a te életed sem vár egy pillanatot sem, gyorsan elmúlik!

*„Amikor egy gyakorlott íjász
megfeszíti az íjat, s kilövi nyílat,
a nyíl egy pillanatra sem torpan meg, csak száguld a cél felé.
Az emberek élete is így siet a halál felé.”⁵⁹*

Ahogy a meredek hegyoldalról lezúduló víz megállás nélkül tör a mélybe, úgy az emberek élete sem torpanhat meg – ez nyilvánvaló.⁶⁰ A *’Dus pa rin po che rtog* ezt mondja:

*„Barátaim, az élet gyorsan elrohan,
ahogy a víz zúdul le a meredek hegyoldalról!
Ó, a gyermetegeket ezt mind nem értik!
Az ostobák gőgtől hajtva hajszojják az életet.”⁶¹*

Az *Udánavargában* ez áll:⁶²

*„Olyan, mint egy nagy folyó,
nem tér vissza soha!”⁶³*

⁵⁶ t. *’jig pa’i chos can yin*, Horváth Z. Zoltán fordításában: „a pusztulás jegyeit viseli”. (HORVÁTH 1992, 73.)

⁵⁷ UV: I. 1.

⁵⁸ Horváth Z. Zoltán fordítása: „Az összetett, jaj, mulandó, / Születés és halál jegyű.” (HORVÁTH 1992, 73.) A kéziratban: „Az összetettek, jaj, mulandók, / Születés s halál jegyét hordják.”

⁵⁹ Horváth Z. Zoltán fordítása: „Az emberek élte olyan, / Mint a harcos íjhúrjáról / Messze szálló nyílveszeje: / Egyenesen célba reptül.” (HORVÁTH 1992, 73.) A kéziratban: „Az emberek élete olyan / mint a harcos íjásznak/ messze szálló nyílveszeje / egyenesen célba csap. / Az emberek élete is ilyen.”

⁶⁰ t. *lhag par gsal ba yin*.

⁶¹ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Az élet gyors, barátaim, / Mint a hegyről lezúduló víz; / Az ostoba nem tudja ezt, / S a javak vágya hajtja balgán.” (HORVÁTH 1992, 74.)

⁶² UV: I. 31.

⁶³ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Amint a nagy folyó árja, / Folyik-folyik, vissza nem tér.” (HORVÁTH 1992, 74.) A kéziratban: „Ahogy a nagy folyó árja, / Egyre folyik, vissza nem tér.”

A vesztőhelyre kísért elítélt minden lépésével a halálához kerül közelebb. Hidd el, a te életed is ilyen! A *'Phags pa ljon shing* szútra a következőket mondja:

*„Olyan, mint a vesztőhelyre kísért elítélt,
minden lépésével a halálát hozza közelebb.”*

Az *Udánavargában* ez áll:⁶⁴

*„Olyanok az emberek,
mint a halálraítélt,
aki minden egyes lépésével
biztosan halad a veszte felé.”*⁶⁵

2.2.2.1.1.2.2. Három érv arra, hogy nem tudhatod, mikor halsz meg

(1) Az élethossz nem meghatározott, (2) a test lényeg nélküli, (3) a halálnak számos oka lehet. Emiatt nem tudhatod biztosan, hogy mikor halsz meg.

2.2.2.1.1.2.2.1. Az élethossz nem meghatározott

Habár más lények vagy más szigeteken élő emberek élethossza meg van szabva, nekünk itt a Dzsambu-szigeten az életünk bizonytalan.⁶⁶ Az *Abhidharmakósában* ez áll:

*„Itt az élethossz semmiképpen nem meghatározott,
a világkorszak végén tíz év, a kezdetek kezdetén mérhetetlen hosszú.”*⁶⁷

Az *Udánavarga* szerint:⁶⁸

*„Vannak, kik az anyaméhben,
vannak, kik születés közben,
amikor még kúsznak-másznak,
amikor már futkosnának,
egyesek öregben, mások fiatalon,
van, kik életük delén.
De előbb-utóbb mind meghalnak.”*⁶⁹

⁶⁴ UV: I. 12.

⁶⁵ Horváth Zoltán fordításában: „Amiként a kivégzendők / Minden megtett lépésükkel / A vérpadhoz közelednek, / Úgy járnak az emberek is.” (HORVÁTH 1992, 74.) A kéziratbeli változatban az utolsó sor különbözik: „...oda tart az életünk is.”

⁶⁶ A buddhista világkép szerint a világóceánon négy nagyobb sziget vagy kontinens található. A déli irányban fekszik a Dzsambu szigete (t. *Dzam bu'i gling*, sz. *Jambudvīpa*), itt élnek az emberek, és a bódhiszattvák itt világosodnak meg. A többi szigettel ellentétben itt az élethossz nem meghatározott.

⁶⁷ ABK: III. 78. Az idézet arra utal, hogy a világkorszak elején az emberek még mérhetetlen hosszú ideig éltek, de az életük ugyanolyan bizonytalan volt, mint azoké lesz, akik a világkorszak végén már csak tíz évig fognak élni. Horváth Z. Zoltán fordításában: „Most nincs. Kalpa végén tíz év, / Korlátlan a legelején.” (HORVÁTH 1992, 74.) A kéziratban: „Itt nincs megszabva. Kalpa végén / tíz év, korlátlan az elején.”

⁶⁸ UV: I. 7–8.

⁶⁹ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Anyahmében hal még meg az egyik, / Másik épp hogy megszületett, / Vagy mikor még kúszik-mászik, / Szaladgáló gyermekkorban, / Egyik aggon, másik ifjan, / Életének virágában, / Mindtünk sorban eltávozik.” (HORVÁTH 1992, 74–75.)

2.2.2.1.1.2.2.2. A test lényeg nélküli

A test harminchat tisztátalan dologból áll, de ezek közül egy sincs, amelynek szilárd lényege lenne. A Bódhiszattvacsarjávátára ezt írja:⁷⁰

„Képzeld el,
ahogy tudatoddal leválasztod a bőrd,
a bölcsesség kardjával
lefejtet csontjaidról a húst,
majd feldarabolod azokat is,
hogy eljuss egészen a velőig!
Nézd meg magad,
milyen lényege van?”⁷¹

2.2.2.1.1.2.2.3. A halálnak számos oka van

Bármi okozhatja a haláloed. A Szuhridalékhában ez áll:⁷²

„Az életet sok veszély fenyegeti,
állandótlanabb a szél kergette buboréknál is;
nagy csoda, hogy ki- és belélegzésünk
meg nem szakad, s reggel felébredünk!”⁷³

2.2.2.1.1.2.3. Három oka van annak, hogy halálodban senki nincs veled

Nem kísérnek el (1) sem kincseid, (2) sem jóbarátaid, (3) de még saját tested sem!

2.2.2.1.1.2.3.1. Nem kísérnek el kincseid

A Bódhiszattvacsarjávátarában az áll:⁷⁴

„Szerezhetnél sok dolgot életedben,
lehetnél hosszú időn át boldog,
mégis nincstelenül, meztelen távozol,
mintha tolvaj fosztott volna ki!”⁷⁵

Ezért mondhatjuk azt, hogy kincseid nem viheted magad a halálba, sőt, ebben és következő életedben is csak ártanak, hiszen küzdesz értük, és ugyanakkor viseled a megőrzésükkel és a szolgassággal járó kínokat is. Mindezek felül, amikor később beérnek, a három rossz létforma⁷⁶ egyikébe születés miattuk.

⁷⁰ BCA: V. 62–63.

⁷¹ Útmutatás elemző jellegű vizualizációs meditációhoz. Horváth Z. Zoltán fordításában: „Először a bőrréteged / Válaszd el eszed késével. / Bölcsesség karja a húst / A csontvázról metélje le. / Aprítsd föl a csontokat is, / S most pillants rá a velőre. / Milyen lényeg van odabenn – / Győződj meg ím saját magad!” (HORVÁTH 1992, 75.)

⁷² sz. *Suññilekha*, t. *bShes pa'i spring yig*, rövidítése: SL, SL:55.

⁷³ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Sokveszélyű ez az élet, a szél fújta / Buboréknál is sokkalta tűnékenyebb. / Ha elalszunk a levegőt be- s kifújva, / Kész csoda, hogy fölébredvén kutyabajunk!” (HORVÁTH 1992, 75.)

⁷⁴ BCA: VI. 59.

⁷⁵ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Bármily sokat halmoztál föl, / S bármennyig is élvezted azt, / Meztelen mégy, üres kézzel, / Mint kit rablók fosztottak ki.” (HORVÁTH 1992, 75.)

⁷⁶ t. *ngan song*, Horváth Z. Zoltán fordításában: „rosszul-járt világ”.

2.2.2.1.1.2.3.2. Nem kísérnek el jóbarátaid

Az idézet szerint:⁷⁷

*„Ha út a halálod órája,
nem óvhatnak meg téged
sem gyermekeid, sem szüleid, sem barátaid.
Nem számíthatsz majd senkire!”⁷⁸*

Nem elég, hogy barátaid nem kísérnek el a halálba, de most és a jövőben is veszélyt hozhatnak rád. Jelen életedben is a szenvedés forrásai lehetnek, hiszen kínoz a félelem, hogy meghalnak és elhagynak téged. Amikor következő életedben e félelmek teljesen beérnek, a három rossz létforma egyikébe születhetsz.

2.2.2.1.1.2.3.3. Tested sem kísér el

Nem kísérnek el tested jó tulajdonságai, sőt, maga a tested sem.

Az előbbi azt jelenti, hogy hiába vagy bátor és erős, a halált akkor sem kerülheted el. Bármilyen gyors és furge vagy, nem futhatsz el előle! Még a bölcsek és ékesszólók sem tudják magukat kibeszélni a halálból, ahogy a napot sem tarthatja vissza senki attól, hogy lebukjon a hegyek mögé.

Nem kísér el maga a tested sem. Ahogy az idézet mondja:⁷⁹

*„A sok nehézség árán szerzett,
étellel táplált, ruhával fedett test
nem kísér el téged!
Madarak és kutyák falják fel,
tűznyelvek emésztik,
víz nyeli el vagy föld alá kerül.”⁸⁰*

A halálba tehát nem kísér el a tested, sőt: itt és eljövendő életedben is csak bajt hoz rád, hiszen nehezen viseli a forróságot, a hideget, az éhséget és a szomjúságot. Retteg attól, hogy megverik, megölik, megkötözik, megnyúzzák, s ettől szörnyen szenved. Ráadásul e testi hajlamok miatt a három rossz létforma egyikébe zuhansz.

⁷⁷ A tibeti szövegben szerepel, de ilyen versszaka nincs a műnek. Horváth Z. Zoltán is megkérdőjelezi a forrást.

⁷⁸ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Ha elő a halál perce / Gyermekek nem oltalmaz meg, / Apád, anyád, barátaid / Sem sietnek védelmedre.” (HORVÁTH 1992, 76.)

⁷⁹ A szöveg szerint az idézet a *Bodhisattva-caryā-avatārā*ból származik, de ott nem szerepel ilyen versszak. Horváth Z. Zoltán szintén megkérdőjelezi a forrást.

⁸⁰ Horváth Z. Zoltán fordításában: „A nehezen megteremtett, / Bebugyolált, jól táplált test / nem kísér el; kutyák falják, / Vagy lobogó tűz emészt, / Vagy vizeknek alján rothad, / Vagy egy gödör mélye zárja.” (HORVÁTH 1992, 75.)

A kéziratban: „A nehezen megteremtett, / Táplált s ruhával borított test / Nem kísér el; kutyák falják, / Vagy háborgó tűz emészt, / Vagy vizeknek alján rothad, / Vagy egy gödör mélye zárja.”

2.2.2.2. Mások tudatfolyamának mulandósága

Valaki halálának (1) szemtanúja vagy, (2) hallasz róla, (3) vagy felidézed, és a meditáció során saját magadra vonatkoztatod.

2.2.2.2.1. Szemtanúja vagy valaki halálának

Egy rokonodat, akinek teste életerős, arcszíne egészséges, kedélye vidám volt, s a halálnak még a gondolata sem fordult meg a fejében, egyszerre halálos kór támadja meg. Ereje elhagyja, felülni sem tud, bőre megfakul, elsápad. Szenved; lázát csillapítani, fájdalmát enyhíteni nem lehet. Amikor már hiába minden gyógyszer, vizsgálat, hasztalan minden szertartás és rítus, már ő is tudja, hogy meg fog halni, és ez ellen nem tehet semmit. Szerettei köré gyűlnek, elkölti utolsó étkét, elmondja utolsó szavait. Amikor ez történik, gondoldj arra: „Nekem is ez a természetem⁸¹, ilyen vagyok én is, ez lesz az én sorsom is, ez a *dharmatā*⁸², amit nem kerülhetek el!” A haldokló aztán utolsót sóhajt, s abban a házban, ahol eddig nélkülözhetetlen volt, egy napig sem maradhat tovább. A holttestet hordágyra rakják, amihez kötelekkel oda is erősítik. Amikor a halottvivők kiviszik, szerettei utána kapnak, belekapaszkodnak, mások keservesen sírnak vagy ájultan a földre zuhannak, de vannak olyanok is, akik azt mondják: „A test csupán föld és kő!” De te ne higgy annak, amit mondanak!⁸³ Amikor a tetemet átviszik a küszöbön, már mindenki tudja, hogy nem fog többé e házba visszatérni, akkor gondoldj arra: „Nekem is ez lesz a sorsom!” Kiviszik a temetőbe, ahol kutya, farkas vagy más állatok martaléka lesz, csontjai pedig szétszóródnak. Ha ezt látod, akkor is gondoldj arra: „Nekem is ez lesz a sorsom!”

2.2.2.2.2. Valaki más haláláról hallasz

Amikor hírért veszed, hogy valaki meghalt vagy valahol egy holttestet találtak, gondoldj arra: „Nekem is ez lesz a sorsom!”

2.2.2.2.3. Felidézed mindezeket, és a meditáció során saját magadra vonatkozik

Idézd fel a halálát egy földidnek, akivel jóban voltál vagy akivel együtt laktál, és gondoldj arra: „Nekem is ez lesz a sorsom!” Ahogy a szútra is mondja:

*„A holnap vagy a másvilág⁸⁴ –
nem tudni, melyik jön el előbb.
A holnapi dolgokra ne gondoldj,
ezentúl a helyesre törekedj!”⁸⁵*

⁸¹ t. rang bzhin, sz. svabhāva.

⁸² t. chos nyid, sz. dharmatā. Horváth Z. Zoltán fordításában: „ez a természetem, a tulajdonságom, a meghatározottságom, amelyektől nincs menekvés.” (HORVÁTH 1992, 77.)

⁸³ Horváth Z. Zoltán fordításában: „Am vannak, akik így szólnak: »A test föld s kő csupán, nincs sok sütnivalójuk azoknak, akik így gyászolnak!«” (HORVÁTH 1992, 77.)

⁸⁴ t. sang dang 'jig rten phyi ma.

⁸⁵ Horváth Z. Zoltán fordításában: „A holnap vagy a túlvilág, / Előbb melyik jó – nem tudni. / A holnapra ne törekedj, / S jó, ha készülsz a túl-létre.” (HORVÁTH 1992, 78.) A kéziratban: „A holnap vagy a túlsó világ; / Nem tudni, melyik jön el előbb, / A holnapra ne törekedj, / S jó ha készülsz a túllétre.”

3. A MULANDÓSÁGON VALÓ ELMÉLKEDÉS HASZNA

Először rájössz, hogy minden, ami összetett, mulandó – majd amikor ezt igazán megérted, teljesen elfordulsz a vágyaktól.⁸⁶ Amikor hitedet megerősíted, az igyekezet társadul szegődik. A kötődéstől és a gyűlölettől teljesen megszabadulsz, az lesz az alapja annak, hogy megértsd a jelenségek azonosságát.⁸⁷

Itt végződik *A nemes tan kívánságot teljesítő drágakövének, a megszabadulás ékkövének* negyedik fejezete: *Az összetett dolgok mulandóságáról szóló tanítás.*

Források:

GUENTHER 1986. Guenther, Herbert V. (ford.): sGam po pa: *The Jewel Ornament of Liberation*. London – Boston: Shambala.

HOLMES 1994. Holmes, K. és Holmes, K. (ford.): Jé Gampopa: *Gems of Dharma, Jewels of Freedom*. Forres: Altea Publishing.

HORVÁTH 1992. Horváth Z. Zoltán: Az összetett mulandóságáról való tanítás. In Ecsedy Ildikó (szerk.): *Uray Géza emlékére*. (Történelem és kultúra, 8.) MTA Orientalisztikai Munkaközösség. Budapest: Balassi, 69–78.

KLOETZLI 1989. Kloetzli, W. Randolph: *Buddhist Cosmology*, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

KONCHOG 1998. Khenpo Konchog Gyaltsen Rinpoche (ford.): *The Jewel Ornament Of Liberation: The Wish-Fulfilling Gem Of The Noble Teachings*. Ithaca, NY: Snow Lion.

TSEPAK 1993. Tsepa Rigzin: *Tibetan-English Dictionary of Buddhist Terminology*, Dharamsala: Library of Tibetan Works and Archives (LIWA).

VALLÉE POUSSIN 1983, Vasubandhu: *Abhidharmakoshaśāstra*. Translated into French by Louis de La Vallée Poussin, English Version by Leo M. Pruden. Berkeley, CA: Asian Humanities Press.

⁸⁶ Horváth Z. Zoltán fordításában: „az e világot célzó vágyakozástól”. (HORVÁTH 1992, 78.)

⁸⁷ t. chos mnyam pa nyid rtoḡs rkyen byed pa yin, Horváth Z. Zoltán fordításában: „megalapozod az elemek azonosságának megértését”. (HORVÁTH 1992, 78.)